

Majda Hrženjak

Sprememba neplačanega reproduktivnega dela v plačano zaposlitev: rezultati pilotnega preizkusa

POVZETEK: Članek problematizira status reproduktivnega dela, njegovo asimetrično delitev po spolu ter nekatere ukrepe usklajevanja poklicnega in zasebnega življenja, ki reproducirajo neenakost žensk na trgu dela. Predstavljen je pilotni preizkus občasnega plačanega reproduktivnega dela v gospodinjstvih z majhnimi otroki. Preizkus je pokazal, da občasno plačano reproduktivno delo pozitivno vpliva na kakovost življenja in odnosov v družini, bistveno manj pa na količino časa, ki ga ženske posvetijo karieri. Pilotni preizkus je bil hkrati tudi priložnost aktualizirati problematiko sodobnih neformalnih gospodinjjskih delavk in njihovo družbeno nevidnosti. Poleg tega smo v poizkusu želeli ugotoviti, kakšna je možnost ustvarjanja kakovostnih delovnih mest na tem področju glede na to, da povpraševanje po plačanem reproduktivnem delu narašča.

KLJUČNE BESEDE: plačano reproduktivno delo, usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja, zaposlovanje, socialne politike, ženske

1 Uvod: reproduktivno delo kot »nedelo«

V kapitalističnih družbah je reproduktivno delo¹ opredeljeno kot nedelo, ki ima status zasebnega, neplačanega, potrošnega dela, ki ga predvsem ženske opravljajo »iz ljubezni«. Percepcija reproduktivnega dela kot nedela vodi v nevidnost dvojne obremenjenosti sodobnih žensk s plačanim produktivnim delom v javni sferi in z neplačanim reproduktivnim delom v zasebni sferi. Percepcija reproduktivnega dela kot nedela vodi tudi v nevidnost plačanega domačega dela, ki je, kot kažejo raziskave (npr. Fish 2006; Skrivánková 2006; Ehrenreich in Hochschild 2002; Hondagneu - Sotelo 2001; Parrenas 2001; Chang 2000; Anderson 2000), v sodobnih družbah razširjeno v prav tolikšni meri, kot je bilo v preteklosti, in je še v porastu, prinaša pa tudi nevidnost sodobnih gospodinjjskih delavk. To je še posebej problematično, ker nevidno delo v neformalnih

1. Kljub temu, da smo se v pilotnem preizkusu osredotočili na ožji koncept družinskega dela, bomo v nadaljevanju članka govorili o širšem reproduktivnem oziroma domačem delu, da bi se s tem izognili terminološki zmedbi. Več o reproduktivnem in družinskem delu glej v Renner 2005: 284–289; Švab 2001: 144–145.

pogojih opravljajo predvsem tiste skupine žensk, ki so že tako ali tako socialno izključene (priseljence, starejše ženske, dolgotrajno brezposelne ženske, mlade ženske kot iskalke prve zaposlitve in delavke, ki jim osebni dohodek ne zadostuje za preživetje).

Tako imamo na eni strani ženske, ki jih dvojna obremenjenost s produktivnim in reproduktivnim delom napelje k delni alokaciji reproduktivnega dela na črnem trgu; na drugi strani pa imamo ženske, ki v eksistenčni stiski poleg svojega neplačanega domačega dela poprimejo še za domače delo neke druge ženske, ki je tokrat sicer plačano, vendar se odvija v povsem neopredeljenih pogojih dela, brez pravic in dolžnosti, ki izhajajo iz delovnega razmerja. Nevidnost reproduktivnega dela in njegova opredelitev kot nedela torej vodita tudi v percepcijo sodobnih gospodinjskih delavk² kot »nedelavk«. Sodobne plačane gospodinjske delavke za plačilo opravljajo delo, za katero družba pričakuje, da jih ženska kot žena in mati opravlja brezplačno, iz ljubezni.

Študija o reproduktivnem delu, ki jo nekateri avtorji identificirajo tudi kot sodobno »krizo reprodukcije« (Gregson in Lowe 1994), ki je še posebej akutna v profesionalnih dvokariernih parih z otroki (Šadl 2004; 2006) in v enostarševskih družinah, je nastala v projektu *Sistem pomoči na domu – SIPA* (<http://sipa.mirovni-institut.si>) v okviru programa pobude EQUAL Evropskega socialnega sklada. Projekt je bil zasnovan kot raziskovalno-aplikativni z izhodiščno tezo, da je neenakomerna obremenjenost med spoloma z gospodinjskim delom in skrbjo za otroke v gospodinjstvih z majhnimi otroki eden izmed razlogov neenakosti spolov na trgu dela in da bi s sistemom pomoči pri reproduktivnem delu v gospodinjstvih z majhnimi otroki lahko ženskam omogočili, da bi več časa posvečale karieri. Cilj projekta je bil oblikovanje priporočil za Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve RS, kako oblikovati sistem plačanega reproduktivnega dela v gospodinjstvih z majhnimi otroki, da bo reguliran in cenovno dostopen čim širšemu krogu tistih, ki te storitve potrebujejo, in da bo pomenil kakovostna nova delovna mesta za težko zaposeljive osebe, med njimi zlasti za dolgotrajno brezposelne ženske.

Empirični del raziskave je obsegal aplikacijo dveh strukturiranih vprašalnikov v dveh ciljnih skupinah (v 400 gospodinjstvih z majhnimi otroki in med 100 dolgotrajno brezposelnimi ženskami na območju Ljubljane), s katerimi smo ugotavljali potrebe po plačanem domačem delu in zanimanje za zaposlitev na tem področju. Po analizi vprašalnikov smo v 30 ljubljanskih gospodinjstvih z majhnimi otroki organizirali pilotni preizkus plačanega domačega dela kot redne zaposlitve, v katerem smo za obdobje šestih mesecev zaposlili pet dolgotrajno brezposelnih žensk. Po šestih mesecih pilotnega preizkusa smo s kvantitativno in kvalitativno evalvacijo (strukturirani vprašalniki in

2. Ko v članku govorimo o sodobnem plačanem domačem delu, dosledno uporabljamo termin gospodinjske delavke (ang. household workers), ki v Sloveniji še ni uveljavljen. V intervjujih smo naleteli na številne izraze, s katerimi v gospodinjstvih označujejo sodobne gospodinjske delavke, kot so npr. gospa, čistilka, gospodinja, gospodinjska pomočnica, celo tetica. Ti izrazi kažejo predvsem na zadrego tako uporabnikov kot izvajalk, ki v precejšnji meri izhajajo iz neformalnega statusa plačanega domačega dela. Z izrazom gospodinjska delavka želimo poudariti, da je plačano reproduktivno delo, ki ga opravljajo sodobne gospodinjske delavke, delo kot vsako drugo delo.

fokusne skupine) v obeh ciljnih skupinah ugotavljali dobre in slabe strani takšnega sistema plačanega reproduktivnega dela in tudi, ali so ženske v gospodinjstvih, vključenih v pilotni preizkus, res lahko več časa namenile karieri.

V nadaljevanju bomo najprej strnjeno obravnavali ukrepe usklajevanja poklicnega in zasebnega življenja, s čimer bo s feminističnega vidika aktualiziran problem zaposlenih žensk z majhnimi otroki. Dotaknili se bomo aktualnih politik in poizkusov organizacije pomoči pri reproduktivnem delu v družbeni ekonomiji. Predstavili bomo položaj dolgotrajno brezposelnih žensk v Sloveniji in njihovo vpetost v sivo ekonomijo. Sledila bo predstavitev pilotnega preizkusa organizacije plačanega reproduktivnega dela v gospodinjstvih z majhnimi otroki. V sklepu bomo na podlagi rezultatov pilotnega preizkusa ovrednotili, ali plačano reproduktivno delo v gospodinjstvih z majhnimi otroki res pripomore k temu, da bi ženske imele možnost več časa namenjati karieri, in predlagamo ukrepe za regulacijo plačanega reproduktivnega dela.

2 Usklajevanje plačanega produktivnega dela in neplačanega reproduktivnega nedela

Slovenija velja za državo, v kateri je, vsaj na ravni politik, usklajevanje poklicnih in zasebnih obveznosti dobro urejeno, in sicer zaradi razvejane in dostopne javne mreže kakovostnih in subvencioniranih vrtcev, ravno prav dolgega plačanega porodniškega in starševskega dopusta, davčnih olajšav za otroke in v zadnjih letih še sistematičnega spodbujanja aktivnega očetovstva in očetovskega dopusta (Van der Lippe in dr. 2006). Vendar pa je treba izpostaviti, da v Sloveniji dopust za nego in varstvo otroka večinoma v celoti izkoristijo ženske. Tako je bilo v letu 2003 med upravičenkami in upravičenci, ki so uveljavljali pravico do dopusta za nego in varstvo otroka, le 2,3 % očetov (Rener in dr. 2005). Rezultati raziskave *Starši med delom in družino* kažejo, da sicer samo 3–4 % staršev po končanem dopustu za nego in varstvo otroka dela s krajšim delovnim časom, vendar je med njimi kar 90 % mater (Kanjuo Mrčela in dr. 2005). Podatki o izkoriščanju bolniškega staleža za nego družinskih članic in članov, bodisi otrok, ostarelih ali drugih nege potrebnih, kažejo, da je to breme večinoma na ženskah, saj so ženske v Sloveniji šestkrat pogosteje odsotne z dela zaradi nege družinske članice oziroma člana kot moški.³ V Sloveniji je večina žensk, tako kot moških, zaposlena s polnim delovnim časom, tudi ko imajo otroke. Intenziviranje dela, zaposlitvena negotovost in poudarjeno pozitivno družbeno vrednotenje poklicnega pred zasebnim življenjem, kar je v nove članice Evropske unije prinesel prehod v kapitalistični sistem, so obremenili tako moške kot ženske. Ker pa so ženske bolj obremenjene z neplačanim reproduktivnim delom kot moški, so se v novem družbenem položaju znašle v še posebej nezavidljivem položaju (Rudd 2000; Pascal in Manning 2000; Šadl 2006).

V državah Evropske unije narašča in se spodbuja naraščanje aktivnega vključevanja žensk na trg dela in dvokarierne družine se tudi v zahodni Evropi iz izjeme spreminjajo

3. Podlaga za predlog Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2005–2013.

v pravilo. Kljub temu ženske v splošnem še vedno več časa porabijo za reproduktivno neplačano delo in manj časa za plačano delo kot moški.⁴ Pozornost javnosti, politike, celo feministične kritike je pri obravnavi vprašanja enakosti spolov na trgu dela bila in ostaja usmerjena na razmere v sferi plačanega dela. Zelo malo pozornosti je posvečene problematiziranju neenakomerne obremenjenosti spolov z neplačanim reproduktivnim delom, čeprav je to eden od glavnih vzrokov neenakosti spolov na trgu dela. Dejstvo, da je posledica neenakosti v sferi zasebnosti neenakost v sferi dela, ni dovolj prepoznano. Politike zaposlovanja tako na ravni Evropske unije kot tudi na nacionalnih ravneh problem neenakosti spolov na trgu dela rešujejo s promoviranjem vpeljevanja ukrepov lažjega usklajevanja poklicnega in zasebnega življenja. Ti ukrepi se osredotočajo predvsem na vzpostavljanje sistema dostopnih in kakovostnih skrbstvenih storitev za otroke in za druge skrbi potrebne pripadnike družbe ter na fleksibilnost delovnih mest, ki naj bi omogočala »družinam prijazni« skrajšani delovnik, individualizacijo delovnega časa, delo od doma, gibljivi delovni čas ipd. Tovrstni ukrepi so seveda nadvse potrebni in dobrodošli, pomembno pa je, da niso usmerjeni samo na ženske, pač pa tudi na moške. Zaposlitve za polovični delovni čas so namreč v današnji delovno intenzivni družbi izrazito marginalizirane; redko omogočajo finančno neodvisnost ali napredovanje na delovnem mestu, prav tako ne omogočajo promocije na vodstveni položaj. Fleksibilne in atipične oblike zaposlovanja so pogosto povezane z nižjim plačilom, slabo socialno zaščito, manjšimi ali nikakršnimi bonitetami ter prekinjanjem statusa zaposlenosti. V tej luči spodbujanje žensk v tovrstne zaposlitve morda res pripomore k lažjemu usklajevanju službenih in zasebnih obveznosti, vendar hkrati tudi reproducira neenakost žensk tako na trgu dela kot tudi v zasebni sferi domačega dela. Da bi taki ukrepi resnično lahko prispevali k zmanjševanju neenakosti med spoloma na trgu dela, bi morali biti v tovrstne oblike zaposlovanja moški vključeni v prav tolikšni meri kot ženske.

3 Podporni servisi reproduktivnega dela v družbeni ekonomiji

V številnih državah Evropske unije v okvirih družbene ekonomije⁵ spodbujajo razvoj različnih podpornih servisov za gospodinjstva (od pomoči pri gospodinjstkih delih in pri varstvu otrok do skrbi za nege potrebne člane gospodinjstva ipd.). Ti servisi imajo dvojni učinek: po eni strani razbremenijo člane gospodinjstev, zlasti ženske, pritiskov

-
4. V vzorcu SIPINE raziskave anketiranke v povprečju na delovnem mestu preživijo 40 ur, njihovi partnerji pa 46 ur tedensko. Najdaljši čas, ki ga neka anketiranka preživi na delovnem mestu, je 70 ur, pri partnerjih je 85 ur.
 5. Čeprav enotne opredelitve družbene ekonomije ni, med avtorji obstaja dogovor o vsaj dveh elementih, ki jih družbena ekonomija vedno vsebuje: da gre za nepridobitne dejavnosti, ki jih ne izvajata niti javni niti zasebni sektor, in da je namen teh dejavnosti zmanjševati družbeno izključenost posameznih skupin. Družbena ekonomija tako pokriva dejavnosti samopomoči in kooperativnih akcij, glavni cilj pa ni ustvarjati dobiček, pač pa snovati družbene potenciale (npr. zaposlovanje in izobraževanje izključenih družbenih skupin), prepoznovati prikrite potrebe (denimo skrb za boljše okolje, cenovno dostopno varstvo otrok) in pa ustvarjati povsem nove oblike zaposlovanja (Amin in dr. 2002: VII).

in bremen usklajevanja obveznosti v službi in doma, po drugi strani pa ustvarjajo nova delovna mesta za težko zaposeljive skupine brezposelnih, zlasti za dolgotrajno brezposelne osebe z nizko stopnjo izobrazbe (Cancedda 2001; Jaehrling 2004; Sarti 2005). Npr. avstrijski pilotni preizkus *HomeService* so začeli izvajati v letih 1997 in 1998 kot pilotni projekt organizacije *Sozial Global* s 127 zaposlenimi osebami. Leta 1999 sta se v program *HomeService* vključila še *Vienna Employment Promotion Fund* (WAFF) in *Public Employment Service* (AMS) kot del nacionalnega akcijskega načrta za zaposlovanje. Finančna sredstva so omogočili avstrijska vlada, mesto Dunaj in Evropski socialni sklad (ESF). Glavni namen programa je bil ustvarjati nova delovna mesta na področju servisov pomoči na domu in spodbujati ter pospeševati vračanje dolgotrajno brezposelnih oseb (zlasti žensk, ki imajo skrbstvene dolžnosti, in starejših oseb) na trg dela. *HomeService* ponuja storitve pri opravljanju domačih opravil, kot so čiščenje, pranje in likanje, nakupovanje, otroško varstvo, skrb in sprehajanje hišnih ljubljencev, vrtnarjenje, vzdrževanje rastlin v stanovanju oziroma hiši, varovanje stanovanja oziroma hiše in druženje. Stranka, vsak, ki želi pomoč na domu, se najprej obrne na občino in se s pooblaščenim osebo pogovori o potrebah, željeni storitvi in plačilu. Plačilo je odvisno od strankinega finančnega položaja. To pomeni, da razliko med plačilom stranke in ceno storitve pokrije občina. *HomeService* je s svojimi storitvami dosegljiv vse dni v tednu med 6. uro zjutraj in 20. uro zvečer. Zaposlitev v *HomeServiceu* vključuje socialno varstvo in omogoča izobraževanje. Ocenjevalci so ugotovili, da zaposlovanje v *HomeServiceu* nadomešča storitve pomoči na domu, ki so sicer tako kot drugod tudi v Avstriji močno prisotne v sivi ekonomiji. Hkrati pa ne nadomešča že obstoječih služb v socialnem skrbstvu, saj ponuja mrežo storitev, ki niso pokrite s službami socialnega skrbstva. V prvem letu izvajanja pilotnega preizkusa so imeli več kot 1.000 strank, zaposlenih pa 1.200 oseb iz kategorije težje zaposljivih. Ocena leta 1998 je pokazala pozitivne vidike dela navkljub dejstvu, da so zaposlitve v okviru *HomeServicea* lahko zagotovljene le z rednimi in zagotovljenimi javnimi sredstvi. Pomembno je poudariti, da je projekt *HomeService* omogočila skupna pobuda političnih akterjev na nacionalni in lokalni ravni (Cancedda 2001: 32).

Zavedati pa se je treba, da je ureditev plačanega domačega dela lahko tudi dvorezni meč. Na eni strani namreč utrjuje obstoječa družbena razmerja, s tem da marginalnim družbenim skupinam s šibkimi družbeno-ekonomskimi izhodišči formalno sicer omogoča zaposlitev, ki pa je težka, slabo opredeljena in slabo plačana, brez možnosti za napredovanje in z zelo nizkim družbenim ugledom. Ker večino plačanega domačega dela na črnem trgu že zdaj opravljajo ženske, ureditev prispeva tudi k reprodukciji domačega dela kot ženskega dela, pa naj bo to neplačano ali plačano. Po drugi strani pa se je treba soočiti s čedalje večjim povpraševanjem po plačanem domačem delu in z dejstvom, da številni brezposelni, revni ali priseljeni na črnem trgu to delo že tako ali tako opravljajo, saj jim daje edino možnost za preživetje. Po tej plati je ureditev plačanega domačega dela nujna, vendar s poudarkom na ustvarjanju kakovostnih delovnih mest. Ureditev lahko pripelje do večje prepoznavnosti reproduktivnega dela nasploh, zlasti pa do večje vidnosti gospodinjskih delavk, ki to delo v številnih gospodinjstvih po vsej Evropi in širše v svetu že opravljajo.

4 Neformalni položaj gospodinjskih delavk v Sloveniji

Področje plačanega reproduktivnega dela je tako kot drugod po Evropi tudi v Sloveniji strukturirano kot sovpadanje spola, nacionalnosti, družbeno-ekonomskega položaja in življenjskega obdobja. Gospodinjske delavke, ki imajo kot take v Sloveniji neformalni zaposlitveni položaj, prihajajo iz različnih družbenih skupin. Precej je mlajših upokojenk, zaposlenih žensk, zlasti tovarniških delavk in čistilk, brezposelnih žensk, ki pa niso iskalke redne zaposlitve, in študentk. Skupno jim je to, da tega dela ne opravljajo zaradi preživetja, pač pa zaradi dodatnega zaslužka, ki lahko nekoliko vpliva na ekonomsko blaginjo in kakovost življenja. Na drugi strani pa velik del gospodinjskih delavk v Sloveniji prihaja iz skupine dolgotrajno brezposelnih žensk, ki se s tem delom preživljajo. Dobra polovica vseh nezaposlenih žensk v Sloveniji je dolgotrajno brezposelnih, med njimi prevladujejo starejše ženske z nizko izobrazbo.⁶ Po podatkih Zavoda RS za zaposlovanje (ZRSZ) so dolgotrajno brezposelne ženske skupina brezposelnih, ki se številčno izrazito povečuje tako v Sloveniji kot drugod po Evropi in za katero je na razpolago zelo malo novih delovnih mest.

V okviru projekta SIPA smo na ljubljanski območni enoti ZRSZ poleg ankete s strukturiranim vprašalnikom organizirali tudi tri fokusne skupine z dolgotrajno brezposelnimi ženskami. Namen pogovorov v fokusnih skupinah je bil izvedeti, ali ciljno skupino dolgotrajno brezposelnih žensk zanima redna zaposlitev na področju plačane pomoči na domu, kaj vidijo v tem delu slabega in kaj dobrega. Izkazalo se je, da mnoge izmed dolgotrajno brezposelnih žensk že opravljajo plačano reproduktivno delo v sivi ekonomiji. Povzemamo pripoved ene od njih:

Veronika⁷ je na ZRSZ prijavljena od leta 1991. Kot gospodinjska delavka je delala pri ljudeh, zaposlenih na ameriški ambasadi. Pravi, da so ji ti delodajalci sicer res nastavljali denar, da bi jo preizkusili, ali ji lahko zaupajo, drugače pa je bila težava z njimi le ta, da so vsaki dve leti in pol odšli v drugo državo, ona pa ni bila pripravljena iti z njimi v tujino, saj ima šoloobveznega sina in je mati samohranilka. Z dobrimi priporočili je dobila naslednje zaposlitve, tudi pri Slovencih, za katere pravi, da slabo plačujejo. Ko se je januarja 2006 znašla brez dela in sredstev, je v trgovini, kamor ponavadi hodi po nakupih, vprašala lastnika, ali pozna koga, ki potrebuje gospodinjsko pomočnico. Delo je dobila hitro: družina v Dravljah z dvema ordinacijama, osemurni delavnik, nedelja prosta, ob sobotah občasno malo pomoči, mesečni dohodek 150.000 sit v gotovini. Njen opis dela je bil, da je »deklica za vse«. Pospravljala je hišo in dve ordinaciji, prala, skrbela za štirinajst mesecev starega otroka, kuhala posebej za otroka, posebej za vso družino, posebej za psa in podobno. Delovni dan se je raztegnil na deset ali enajst ur,

6. Kot dolgotrajno brezposelno osebo na ZRSZ evidentirajo tisto osebo, ki je brezposelna 12 mesecev v zadnjih 16 mesecih, ali če gre za osebo, mlajšo od 25 let, ki je brezposelna 6 mesecev v zadnjih 8 mesecih. Po podatkih ZRSZ je bilo konec oktobra 2006 na ZRSZ prijavljenih 81.302 brezposelnih oseb, od tega 44.938 žensk. Med prijavljenimi brezposelnimi je bilo v skupino dolgotrajno brezposelnih razvrščenih 40.955 oseb, med temi 22.696 dolgotrajno brezposelnih žensk. Približno 12.000 je starejših od 40 let.

7. Ime je izmišljeno zaradi zagotavljanja anonimnosti.

delati je morala tudi ob nedeljah. V treh tednih, kolikor je zdržala v tem gospodinjstvu, je shujšala za šest kilogramov.

Neformalnost plačanega reproduktivnega dela ima dve plati. Po eni strani prinaša prednosti, npr. osebnim potrebam in zmogljivostim prilagodljiv delavnik, ponekod majhen ali nikakršen nadzor nad delom, relativno dobre zaslužke in neobdavčenost ob hkratnem prejemanju socialnih prejemkov. Po drugi strani pa se zaradi neurejenosti področja pojavljajo tudi izkoriščanja in zlorabe, slaba plačila ali celo neplačevanje, izjemno dolgi delavniki, delo ob koncu tedna, čez praznike in ponoči, »live-in« ureditve dela in podobno.

Ugotavljamo, da če bi hoteli še bolje spoznati problematiko plačanega reproduktivnega domačega dela v Sloveniji, bi bila potrebna obsežnejša raziskava, ki bi se osredotočila na dinamiko in strukturne značilnosti posameznih ciljnih skupin tako na strani ponudbe kot na strani povpraševanja.

5 Pilotni preizkus plačanega reproduktivnega dela v gospodinjstvih z majhnimi otroki

Da bi v praksi preizkusili tezo o plačanem reproduktivnem delu kot načinu razbremenitve gospodinjstev z majhnimi otroki, ki so z domačim delom najbolj obremenjen segment družbe, in hkrati kot priložnost ustvarjanja novih zaposlitev za dolgotrajno brezposelne osebe, smo v projektu SIPA s sredstvi Programa pobude skupnosti EQUAL organizirali šestmesečni pilotni preizkus. V tem obdobju smo v 30 ljubljanskih gospodinjstvih z majhnimi otroki⁸ organizirali pomoč pri reproduktivnem delu s petimi gospodinjstvi delavkami.

V pilotnem preizkusu smo plačano reproduktivno delo organizirali po sistemu vavčerjev, posredništva ter relativne stalnosti gospodinjske delavke in termina dela v posameznem gospodinjstvu. Vavčerje oziroma kupone so gospodinjstva prejela ob začetku pilotnega preizkusa. En kupon je označeval eno uro plačanega reproduktivnega dela in gospodinjstva so prejela za vsak mesec 15 kuponov.⁹ Po opravljenem delu so

8. Vzorca gospodinjstev z majhnimi otroki in gospodinjstev delavk, sodelujočih v pilotnem preizkusu, sta bila sestavljena glede na pripravljenost in zanimanje za sodelovanje v intervjujih in kasneje v pilotnem preizkusu, zato ne moremo govoriti o naključnih in reprezentativnih vzorcih. Izsledkov raziskave torej ne moremo posploševati na celotno slovensko populacijo gospodinjstev z majhnimi otroki in dolgotrajno brezposelnih žensk, lahko pa so dober kazalnik stanja. Gospodinjstva, ki so prejela pomoč pri reproduktivnem delu, smo izžrebali na Mirovnem inštitutu iz vzorca gospodinjstev, ki so sodelovala v omenjeni empirični raziskavi in so izrazila pripravljenost na sodelovanje v pilotnem preizkusu. Skupaj je bilo ob začetku vključenih 30 gospodinjstev. V času izvajanja preizkusa smo prejeli odpovedi sodelovanja štirih gospodinjstev, na novo pa smo vključili šest gospodinjstev. Tako smo ob koncu oktobra 2006 plačano reproduktivno delo izvajali v 32 gospodinjstvih oziroma dveh gospodinjstvih več, kot je bilo prvotno načrtovano. Obdobje izvajanja pilotnega preizkusa je bilo od 15. 4. 2006 do 15. 10. 2006.

9. Zaradi pravil programa skupnosti EQUAL uporabnikom storitve nismo mogli zaračunati, torej so gospodinjstva v pilotnem preizkusu prejela 15 ur brezplačne pomoči pri reproduktivnem delu. Sicer pa je bila cena ure dela gospodinjske delavke 10,94 evrov, vključno z materialnimi stroški in stroški koordinacije.

ustrezno število kuponov izročili gospodinjski delavki, ki je konec meseca kupone prinesla koordinatorki. Kuponi so omogočali evidenco ur po gospodinjstvih in evidenco opravljenih ur plačanega reproduktivnega dela, ki ga je opravila posamezna gospodinjska delavka. Posredništvo oziroma koordinacija med gospodinjstvi in gospodinjskimi delavkami je omogočala določitev terminov, spremembe terminov, nadomeščanje v primeru odsotnosti gospodinjske delavke, zamenjavo gospodinjske delavke v primeru nezadovoljstva, posredovanje v konfliktih ipd. Kljub temu, da je precej dogovarjanja potekalo neposredno med gospodinjskimi delavkami in gospodinjstvi, je posredništvo obema stranema vzpostavljalo pomemben občutek varnosti in zaupanja, hkrati pa je omogočalo nadzor in organiziranost.

5.1 Potek pilotnega preizkusa

Za opravljanje storitev plačanega reproduktivnega dela so v družbi Centerkontura, ki je prevzela izvajanje in koordinacijo pilotnega preizkusa, za obdobje šestih mesecev redno zaposlili pet gospodinjskih delavk, od tega štiri za polni delovni čas in eno za polovični delovni čas z neto osebnim dohodkom 443 evrov mesečno ter plačanimi potnimi stroški in prehrano med delom. Delovni pogoji so določali zaposlitev za določen čas šestih mesecev, osemurni delavnik, sestavljen iz petih ur efektivnega dela na dan in treh ur, namenjenih prevozom iz enega v drugo gospodinjstvo, ter malico, prilagodljiv delovni čas, pisanje dnevnika in obvezne udeležbe na sestankih s projektno skupino, ki so bili namenjeni spremljanju pilotnega preizkusa.

Kljub temu, da je predhodno opravljena anketa med 100 dolgotrajno brezposelnimi ženskami pokazala, da bi se jih bilo kar 64 pripravljenih zaposliti kot gospodinjska delavka, smo naleteli na velike težave pri pridobivanju oseb za zaposlitev v pilotnem preizkusu. Ker je bil namen pilotnega preizkusa zaposliti osebe iz ciljne skupine dolgotrajno brezposelnih žensk, smo se nabora, tako kot pri gospodinjstvih, najprej lotili prek zainteresiranih iskalk zaposlitve, ki so sodelovale v anketi. Pri predstavitvi možnosti zaposlitve na ZRSZ je zanimanje za zaposlitev izrazilo enajst brezposelnih oseb, od katerih se je izobraževanja, ki ga je organiziralo društvo Sezam, udeležilo le šest oseb. Izmed slednjih je koordinatorka pilotnega preizkusa na podlagi razgovorov in kadrovske selekcije izbrala tri osebe. Ker smo v pilotnem sistemu potrebovali pet gospodinjskih delavk, so svetovalke Območne službe ZRSZ Ljubljana dodatno napotovale dolgotrajno brezposelne ženske h koordinatorki pilotnega preizkusa, iskanje oseb za zaposlitev pa je potekalo tudi prek zainteresiranih iskalk zaposlitve iz kadrovske evidence družbe Centerkontura ter evidence Sklada dela Ljubljane. Na začetku pilotnega preizkusa je izvajalec uspel skleniti delovno razmerje samo s tremi delavkami, s katerimi smo izvajali pilotni preizkus prva dva meseca. Četrto gospodinjsko delavko smo uspeli zaposliti šele po dveh mesecih in peto, ki smo jo zaposlili za polovični delovni čas, šele po štirih mesecih.

Kljub temu (delnemu) neuspehu pilotnega preizkusa na strani vključevanja dolgotrajno brezposelnih oseb pa ne gre kar zaključiti, da je za dolgotrajno brezposelne ženske delo gospodinjskih delavk nezanimivo. Precej razlogov za odklanjanje predlagane zaposlitve je bilo namreč povsem razumljivih in so izhajali iz načina, kako je bil pilotni preizkus organiziran in zamišljen. Predvsem je bil pilotni preizkus prekratek. Po šestih mesecih dela

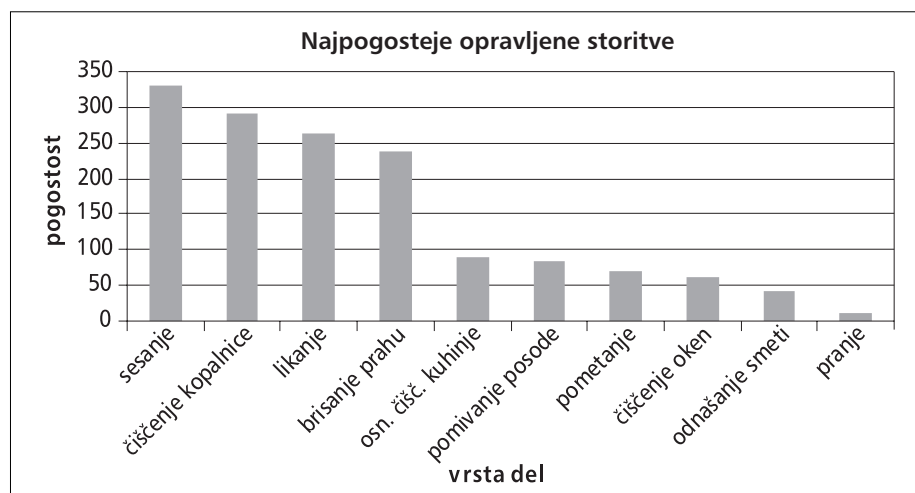
namreč brezposelna oseba ob vrnitvi na ZRSZ ni upravičena do nadomestila za brezposelnost. Predvidevati je mogoče, da bi bilo pri enoletnem pilotnem preizkusu zanimanje za zaposlitev bistveno večje. Kot se je kasneje izkazalo, je možno plačano reproduktivno delo organizirati v okvirih rednega delovnega časa do kar precejšnje stopnje, torej zahteva po izjemno prilagodljivem delovnem času ni bila povsem realna, za iskalke zaposlitve pa je bila izrazito odbijajoča. Poleg delovnega razmerja le za določen čas šestih mesecev in zahteve po izjemno prilagodljivem delovnem času sta manjšemu odzivu botrovala tudi neustrezen način pridobivanja dolgotrajno brezposelnih oseb (naključni namesto ciljni nabor) in premajhen poudarek na izobraževanju, ki bi vključevalo elemente psihosocialne integracije dolgotrajno brezposelnih oseb. Predvidevamo, da bi s spremembo teh elementov v bolj ciljno usmerjen izbor (predvsem v dolgotrajno brezposelne osebe, ki na črnem trgu že opravljajo plačano domače delo in si želijo vstopiti v redno delovno razmerje), z možnostjo vsaj enoletne zaposlitve s predvidljivim delovnim časom in s predhodnim bolj razdelanim izobraževanjem, dosegli precej večji odziv med dolgotrajno brezposelnimi ženskami.

Tem težavam pri naboru dolgotrajno brezposelnih oseb za zaposlitev v pilotnem preizkusu pa so se kasneje pridružile še bolniške odsotnosti že tako premalo zaposlenih gospodinjskih delavk in dopusti v gospodinjstvih. Zaradi teh razlogov so gospodinjstva v povprečju prejela manj kot petnajst ur pomoči pri reproduktivnem delu na mesec, zaposlene gospodinjske delavke pa so v povprečju delale nekoliko več kot pet učinkovitih ur na dan. Uresničitev preizkusa v delovnih urah je bila približno dvotretjinska – v šestih mesecih je bilo predvidenih 2.700 ur plačanega reproduktivnega dela v gospodinjstvih, izvedenih pa je bilo 1.813 ur.

5.2 Vrste del gospodinjskih delavk v okviru pilotnega preizkusa

Gospodinjske delavke so pisale dnevnik o opravljenih delih in iz analize teh je razvidno, katera dela so opravljale najbolj pogosto.

Graf 1: Storitve gospodinjskih delavk po vsebini in pogostosti.

Merska enota: število opravljenih storitev v celotnem obdobju pilotnega preizkusa.

Poleg prikazanih desetih najpogosteje izvajanih del so gospodinjske pomočnice v manjšem obsegu opravljale tudi kuhanje, razvrščanje odpadkov, nakupe, pomivanje tal, pobiranje, obešanje in zlaganje perila, čiščenje omar in vrat, pomivanje balkona ali terase, čiščenje pečice in štedilnika, generalna čiščenja kuhinje vključno s hladilnikom, čiščenja žaluzij, radiatorjev in rulet. Iz dnevnikov je razvidno, da gre predvsem za ponavljajoča se dela čiščenja, torej za delovno intenzivne dejavnosti, ki so časovno in fizično najbolj obremenjujoča kategorija med reproduktivnimi deli.

V pilotnem preizkusu storitve plačanega reproduktivnega dela niso bile omejene samo na gospodinjska opravila, pač pa tudi na varovanje in spremljanje otrok. Tudi v tem segmentu dela se je pokazalo, da je bil pilotni preizkus prekratek, saj je pol leta prekratko obdobje, da bi se vzpostavilo potrebno zaupanje med gospodinjstvom in gospodinjsko delavko, ki bi omogočilo uporabo in izvajanje te storitve. Zato je bil obseg storitev varovanja in spremljanja otrok samo približno desetodstotni med vsemi opravili, izvedenimi v pilotnem preizkusu. V kvalitativni evalvaciji so v nekaterih gospodinjstvih izrazili, da potrebujejo predvsem razbremenitev pri gospodinjskem delu, zato da lahko sami več časa preživijo z otroki; v drugih gospodinjstvih pa so pričakovali vožnjo otrok v vrtec in domov ter občasno večerno varstvo. Kombinacija storitve gospodinjske pomoči in varstva otrok je bila tako v gospodinjstvih kot med gospodinjskimi delavkami načelno ocenjena kot dobra. Menili so, da bi se lahko razvila po določenem času po pridobitvi in poglobitvi zaupanja. Oboji pa so poudarili, da je druženje z otroki nezdržljivo z gospodinjskimi opravili – ali eno ali drugo, nikakor pa ne oboje hkrati. To nakazuje, da bi gospodinjstva z majhnimi otroki v resnici potrebovala storitev plačanega reproduktivnega dela, ki bi bila dosti širša, kot je zgolj čiščenje. Ena od odgovarjajočih je povedala:

Mi prej nismo imeli gospodinjske pomočnice, smo pa ravno v tem času, ko se je začel projekt, razmišljali o tem, da bi jo najeli. Tako da nam je res prišla prav in tudi v bodoče jo bomo sigurno imeli, vsaj če bomo toliko delali, kot trenutno delamo. Za varstvo otroka pa imamo posebej varuško, ki smo jo imeli že prej, ker otrok pač ni šel v vrtec. To je bila študentka in smo bili izredno zadovoljni z njo. Ona je izključno varovala otroka. ... Zdaj, ko sta oba otroka v vrtcu, bi potrebovali nekoga, ki bi najprej malo pospravil, potem pa šel po otroka v vrtec, ker prihajam iz službe okoli 17^h, mož pa še kasneje.

V fokusnih skupinah z gospodinjstvi, vključenimi v pilotni preizkus, ki so bile namenjene evalvaciji pilotnega preizkusa, smo zaznali vzorec, o katerem poročata Gregson in Lowe (1994) za Veliko Britanijo: najemanje študentk za krajše občasno ali redno varstvo otrok, ki se ukvarjajo izključno z otroki, in posebej najemanje starejših žensk ali žensk srednjih let za likanje in čiščenje. Slednje so pogosto iz prve ali druge generacije priseljenk iz držav bivše Jugoslavije, dolgotrajno brezposelne ženske ali delavke, ki tako zaslužijo dodatek k plači. Precej rednega varstva mlajših otrok, ki zaradi različnih razlogov niso v jaslih, opravijo tudi mlajše upokojenke bodisi na domu uporabnikov bodisi na lastnem domu, kjer lahko varujejo več kot samo enega otroka.

5.3 Evalvacija rezultatov pilotnega preizkusa: vpliv plačanega reproduktivnega dela na razbremenitev zaposlenih žensk

Pilotni preizkus smo ocenjevali kvantitativno s strukturiranim vprašalnikom in kvalitativno s fokusnimi skupinami¹⁰ tako v večini gospodinjstev kot med vsemi gospodinjskimi delavkami, vključenimi v pilotni preizkus. Na strani gospodinjstev je kvantitativna evalvacija pokazala visoko pozitivno oceno pilotnega preizkusa in ideje cenovno dostopne storitve reproduktivnega dela. Anketirankam so se v večini (80 %) uresničila pričakovanja, ki so jih imele pred začetkom pilotnega preizkusa. Problemi, ki so jih navajali v gospodinjstvih, so se večinoma nanašali na pomanjkanje fleksibilnosti zaradi premajhnega števila zaposlenih gospodinjskih delavk. Po drugi strani je 86,7 % gospodinjstev izrazilo, da jim najbolj ustreza ustaljena ureditev plačanega reproduktivnega dela, torej ob vedno istih dnevih in vedno istih urah. Fleksibilnost se torej ne nanaša na spremenljivost terminov, pač pa na položaj, ko je stalna gospodinjska delavka odsotna in jo je treba nadomestiti z drugo. Čeprav je anketiranim najbolj ustrezalo, da je pomoč pri reproduktivnem delu opravljala vedno ista oseba, jih je kar 76,7 % pripravljenih sprejeti tudi drugo osebo, če stalna gospodinjska delavka ni razpoložljiva. Če je bilo željo po stalnosti gospodinjske delavke v posameznem gospodinjstvu mogoče predvideti, pa je bila želja po stalnosti termina plačanega reproduktivnega dela in pa dejstvo, da je stalnost termina gospodinjstvom pomembnejša od stalnosti gospodinjske delavke, nepričakovana. Vsekakor to dejstvo lajša organizacijo plačanega reproduktivnega dela v smislu urejenega in predvidljivega delovnega časa gospodinjskih delavk. Ta podatek kaže tudi na visoko stopnjo zaupanja gospodinjstev do gospodinjskih delavk. Kar 60 % v pilotni preizkus vključenih gospodinjstev je gospodinjski delavki zaupalo ključne svojega doma in v kar 66,7 % gospodinjstev so odgovorili, da jim ni bilo neprijetno, ker je gospodinjska delavka vstopala v njihovo zasebnost. Omeniti pa je treba, da je bilo zaupanje gospodinjstev precejšnje breme za gospodinjske delavke. Nekatere so se počutile precej nelagodno, ker so jim bili zaupani ključni gospodinjstev, nekaterim je bilo nelagodno ob vstopu v spalnico. Na vprašanje, kako bi izboljšali konkretni sistem plačanega reproduktivnega dela, v katerem so sodelovali, so v gospodinjstvih odgovorili, da s stalnostjo gospodinjske delavke (53,3 %), z večjo možnostjo izbire terminov (43,3 %) in z več ur plačanega dela na mesec (36,7 %).

Po šestmesečni izkušnji s pomočjo pri reproduktivnem delu so v gospodinjstvih drugače dojemali pomen in količino časa, ki ga sicer namenjajo gospodinjskim opravilom. Ugotavljali so, da je pomoč pri reproduktivnem delu vplivala na kakovost življenja s tem, da je ostalo več prostega časa, ki so ga lahko porabili predvsem za druženje

10. Kvantitativni vprašalniki so obsegali vprašanja o demografskih podatkih, organizaciji, vsebini in kakovosti dela, odnosih ter splošni oceni pilotnega preizkusa. Tik pred iztekom pilotnega preizkusa smo izvedli pet fokusnih skupin: eno z gospodinjskimi delavkami ter tri z ženskami in eno z moškimi iz gospodinjstev, ki so bila vključena v pilotni preizkus. Pogovori so bili vodeni tako, da so se osredotočali na poglobljanje informacij iz kvantitativnega vprašalnika, vključevali pa so tudi izkušnje s plačanim reproduktivnim delom, ki so jih gospodinjstva imela izven pilotnega preizkusa.

z otroki ali zase. Ena od odgovarjajočih je povedala: »Šele zdaj vidim, koliko časa v bistvu porabiš za to, da vse narediš. Šele zdaj, ko smo nekoga imeli, da nam je to naredil.« Tudi moški so izkušnjo ocenili pozitivno: »Mislim, da je tukaj bistvena časovna razbremenitev za druženje z družino.« Poleg vpliva na kakovost odnosov v družini kot posledice časovne razbremenitve (in, predvidevamo, zmanjšanja konfliktov med partnerjema ter starši in otroki glede delitve dela) je bil pomemben vpliv plačanega reproduktivnega dela tudi na zmanjšanje utrujenosti. Na vprašanje, kako je pomoč pri reproduktivnem delu vplivala na kakovost življenja, je ena od odgovarjajočih povedala: »Ja, da nisi zvečer kar dol padel od utrujenosti, ampak si imel še tisti dve uri, ko gredo otroci spat, ko si lahko kaj zase naredil. In se mi zdi, da je cela družina imela nekaj od tega, ko si bil ti bolj spočit.«

Izpostaviti velja, da je samo ena izmed anketirank v pogovoru v evalvacijski fokusni skupini povedala, da je čas, ki ga je pridobila s pomočjo pri družinskem delu, namenila dodatnemu izobraževanju in službenemu delu. Intervjuvanke so večinoma ocenile, da bi potrebovale vsakodnevno pomoč pri družinskem delu, še posebej pri varstvu otrok, da bi ta imela resničen vpliv na njihov položaj na delovnem mestu. To pomeni, da občasno plačano reproduktivno delo (enkrat tedensko čiščenje ali občasno varstvo otrok) žensk z majhnimi otroki ne razbremeni dovolj, da bi to imelo pozitiven vpliv na količino časa, ki ga lahko namenijo karieri. Pozitiven vpliv se izraža predvsem pri kakovosti odnosov in bivanja v zasebnem življenju.

5.4 Evalvacija rezultatov pilotnega preizkusa: vpliv plačanega reproduktivnega dela na gospodinjske delavke

Med petimi v pilotnem preizkusu zaposlenimi gospodinjskimi delavkami si je le ena plačano reproduktivno delo predstavljala tako, kot ga je tudi izkusila. In sicer zato, kot je povedala, ker ima petnajst let delovnih izkušenj te vrste. Druge anketiranke so izjavile, da so si predstavljale delo gospodinjske delavke kot lažje fizično delo, potem pa se je izkazalo za fizično zelo naporno delo, k temu pa so pripomogla predvsem generalna čiščenja. Razlika med percepcijo pilotnega preizkusa pri gospodinjtvi in pri gospodinjskih delavkah se kaže predvsem v vsebini dela in kakovosti odnosov. Če so gospodinjtva ocenila, da so gospodinjske delavke pri njih opravljale predvsem vsakodnevna gospodinjska opravila, so gospodinjske delavke ocenile, da so opravljale predvsem generalna čiščenja. V 66 % gospodinjtstev so izrazili, da se je med njimi in gospodinjsko delavko razvil prijeten odnos, na drugi strani pa so gospodinjske delavke v pogovorih v fokusnih skupinah, namenjenih spremljanju in evalvaciji pilotnega preizkusa, večkrat izpostavile izkoriščevalski odnos, čeprav so hkrati povedale, da so jih v nekaterih gospodinjtstvih sprejeli zelo lepo. Vrsta dela, ki ga opravlja gospodinjska delavka v posameznem gospodinjtstvu, ter odnos med gospodinjtvom in gospodinjsko delavko sta vsekakor povezana. Kot je postalo razvidno iz skupinskih intervjujev z gospodinjskimi delavkami, so se počutile izkoriščane zlasti zaradi generalnih čiščenj, ki so jim bila naložena. Sicer pa so se med gospodinjtvi in gospodinjskimi delavkami v šestih mesecih trajanja pilotnega preizkusa ponekod razvili prijateljski odnosi, ki so

jih tudi gospodinjske delavke ocenile kot tisti element zaposlitve, ki jim nudi največ zadovoljstva pri delu. Kakovost zaposlitve gospodinjske delavke je zelo odvisna od kulture gospodinjstva in od odnosa, ki se razvije med gospodinjstvom in gospodinjsko delavko. Tri anketiranke so ocenile, da so jih gospodinjstva sprejela »kot članico gospodinjstva«, prijateljsko, dve anketiranki pa so sprejeli s profesionalnim odnosom med stranko in izvajalko storitve plačanega reproduktivnega dela.

Velik problem je gospodinjskim delavkam predstavljal prevoz iz enega gospodinjstva do drugega. Za to so porabile od 30 minut do več kot ene ure dnevno in samo ena med njimi je uporabljala osebni avto. Tri anketiranke so bile z zaposlitvijo in plačilom zadovoljne, dve pa ne (zaradi pretežkega fizičnega dela, slabega komuniciranja s koordinatorko, prevozov med delom in družbene dimenzije tovrstne zaposlitve, ki jo je anketiranka izrazila kot »na hitro na novo spoznati ljudi in njihove zahteve«). Vseh pet v pilotnem preizkusu zaposlenih sicer dolgotrajno brezposelnih oseb je ob koncu preizkusa izjavilo, da če bi plačano reproduktivno delo postalo možnost redne zaposlitve z delovno dobo in zavarovanjem, bi to zaposlitev sprejele.

V skupinskih intervjujih so gospodinjske delavke povedale, da je odločitvi za sodelovanje v pilotnem preizkusu botrovala predvsem potreba po finančnih sredstvih in potreba po komuniciranju, druženju in aktivnosti, ki jih s seboj prinese vključitev nazaj na delo. Identificirale so tri ključne probleme organizacije pilotnega preizkusa: premajhno število gospodinjskih delavk na število gospodinjstev; prostorska razpršenost gospodinjstev, v katerih je posamezna gospodinjska delavka opravljala svoje delo v delovnem dnevu; in časovna razpršenost, ko je imela gospodinjska delavka med enim in drugim gospodinjstvom več ur vmesnega časa. Prednosti zaposlitve vidijo predvsem v dobrih odnosih z gospodinjstvi in v tem, da gospodinjstva cenijo njihovo delo.

6 Sklep: regulacija plačanega domačega dela

Zaradi družbenih, gospodarskih in demografskih sprememb tudi v Sloveniji tako kot drugod po Evropi naraščajo potrebe po plačanem reproduktivnem delu. Plačano reproduktivno delo v Sloveniji večinoma ni statusni simbol, pač pa nuja, ki izhaja iz krize reproduktivnega dela v gospodinjstvih z majhnimi otroki. Zaenkrat se tovrstne storitve večinoma kupujejo in prodajajo na črnem trgu, kar za obe strani pomeni tveganje. Za gospodinjstva kupovanje storitev reproduktivnega dela na črnem trgu pomeni tudi visoko ceno in težko dostopnost. Večina obstoječih potreb po plačanem reproduktivnem delu zato ostaja neizpolnjenih. Za gospodinjske delavke tako stanje pomeni neopredeljene pogoje dela, nobene socialne varnosti in popolno družbeno nevidnost. Hkrati pa vse to vodi tudi v nevidnost reproduktivnega dela kot družbeno pomembnega dela, s katerim so posamezni segmenti družbe še posebej obremenjeni. V projektu SIPA smo se pri analizi plačanega reproduktivnega dela omejili na gospodinjska opravila in občasno druženje z otroki. Raziskovali smo dve ciljni skupini: gospodinjstva z majhnimi otroki, v katerih je obremenitev z reproduktivnim delom zelo velika in ki na črnem trgu že v veliki meri kupujejo storitve plačanega domačega dela; in dolgotrajno brezposelne ženske, katerim neformalno plačano domače delo

predstavlja pridobivanje nujnih sredstev za preživetje. Z regulacijo in subvencioniranjem bi to področje lahko postalo možnost ustvarjanja novih zaposlitev in urejenih delovnih razmer ter večje dostopnosti storitev tistim, ki jih potrebujejo. V Sloveniji je pomoč na domu starejšim in nege potrebnim osebam v okviru socialnih politik že urejena na način, da se organizirano srečajo potrebe posameznih družbenih skupin: potreba težko zaposljivih oseb po delovnih mestih in potreba starejših in bolnih oseb, da kljub svojemu stanju lahko ostanejo doma in jim ni treba oditi v dom za ostarele ali podobne ustanove.

Problematika reproduktivnega »nedela« postane ob dejstvih naraščajočega povpraševanja po plačanem reproduktivnem delu in naraščajočega neformalnega zaposlovanja na tem področju še bolj kompleksna. To ni več samo problem politik enakosti spolov, simetrične delitve dela med partnerjema v zasebni sferi in učinkovitih ukrepov za usklajevanje poklicnega in zasebnega življenja, pač pa je tudi problem politik zaposlovanja, socialnih transferjev in regulacije plačanega reproduktivnega dela.

Dileme, ki jih odpirajo poizkusi urejanja plačanega reproduktivnega dela, so različne: ali področje profesionalizirati s poklicno kvalifikacijo, ki zahteva dolgotrajne postopke, raznoliko izobraževanje, sistem napredovanja in podobno; ali velikopotezno odpirati nova, nekvificirana delovna mesta z zaposlovanjem nekvificiranih oseb; ali oblikovati specializirane ali integrirane storitve; kako pritegniti moške in vplivati na defeminizacijo področja; s katerimi ukrepi podpreti ponudbo in povpraševanje; kako konkurirati ponudbi na črnem trgu ipd. Pilotni preizkus razvojnega partnerstva SIPA lahko prispeva k razmisleku o tem, kako urediti plačano domače delo v Sloveniji, z naslednjimi ugotovitvami:

- Subvencioniranje ponudbe v višini približno 50 % bruto plače gospodinjske delavke ter stroškov koordinacije in izobraževanja bi po eni strani storitev na trgu pocenilo in omogočilo njeno širšo dostopnost, po drugi strani pa bi omogočilo gospodinjskim delavkam redno in urejeno delovno razmerje. Subvencija bi omogočila, da bi podjetja, ki bi izvajala nabor, izobraževanje, zaposlovanje in ponudbo storitve na trgu, preživela.
- Osebni dohodki gospodinjskih delavk bi morali biti stimulatívni, sicer ne bodo konkurenčni zaslužkom na črnem trgu. Hkrati pa morajo ostati v takih mejah, da bo storitev dostopna širokemu krogu uporabnikov, ne samo premožnim družbenim slojem. S tem ciljem bi veljalo razmisliti tudi o selektivnem subvencioniranju na strani povpraševanja (denimo v okviru družinskih politik).
- Plačano domače delo mora biti natančno določeno tako po vsebini kot po času in ceni. Oblikovati je mogoče tako specifične storitve (denimo samo generalna čiščenja) kot integrirane (npr. nakupovanje, kuhanje in spremljanje otroka iz vrtca).
- Kakovost delovnega mesta je najbolj pomemben element pri ustvarjanju novih delovnih mest v storitvenem sektorju. Glede na to, da gre za težje fizično delo, za katero se odločajo dolgotrajno brezposelne ženske, ki so pogosto starejše, je treba efektivno delo omejiti na pet do šest ur dnevno in v osemurni delovnik vključiti čas, porabljen za prevoze med uporabniki.

- Glede na to, da se predvideva delo s težje zaposljivimi osebami, bi morale izobraževanje vsebovati elemente motiviranja za delo, psihosocialne integracije in poseben poudarek na poznavanju lastnih pravic ter načinov, kako jih uveljavljati. Vsebovati bi morale tudi segment druženja z otroki, katerega standardi so v Sloveniji zelo visoki.
- Koordinacija mora biti profesionalna, dostopna, prilagodljiva in mora obvladovati sodobne tehnologije komuniciranja. Tako gospodinjskim delavkam kot gospodinjstvom mora dajati občutek zaupanja in organiziranosti. Posredovati mora v konfliktih ter povezovati in organizirati gospodinjske delavke ter biti njihov zagovornik. Omogočati mora samoorganizacijo gospodinjskih delavk v obliki samozaposlitev in kooperativ. Težiti mora k enotni standardizaciji plačanega domačega dela, kakovostnim delovnim pogojem in defeminizaciji področja.

Literatura

- Amin, Ash, Cameron, Angus, in Hudson, Ray (2002): *Placing the Social Economy*. London, New York: Routledge.
- Anderson, Bridget (2000): *Doing the Dirty Work? The Global Politics of Domestic Labour*. London: Zed Books.
- Bakan B. Abigail, in Stasiulis, Daiva (ur.) (1997): *Not One of the Family: Foreign Domestic Workers in Canada*. Toronto, Buffalo, London: University of Toronto Press.
- Cancedda, Alessandra (2001): *Employment in Household Services*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions.
- Chang, Grace (2000): *Disposable Domestic: Immigrant Women Workers in the Global Economy*. Cambridge, Massachusetts: South End Press.
- Chin B. N., Christine (1998): *In Sevice and Servitude: Foreign Female Domestic Workers and the Malaysian »Modernity« Project*. New York: Columbia University Press.
- Cock, Jacklyn (1980): *Maids and Madams: A Study in the Politics of Exploitation*. Johannesburg: Ravan Press.
- Četrto periodično poročilo o uresničevanju Konvencije o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk (2006). Ljubljana: Urad RS za enake možnosti.
- Ehrenreich, Barbara, in Hochschild Russell, Arlie (ur.) (2002): *Global Women: Nannies, Maids and Sex Workers in the New Economy*. London: Granta Books.
- Fauve - Chamoux, Antoinette (ur.) (2004): *Domestic Service and the Formation of European Identity: Understanding the Globalization of Domestic Work, 16th–21st Centuries*. Bern: Peter Lang.
- Fish, Jennifer Natalie (2006): *Domestic Democracy: At Home in South Africa*. New York, London: Routledge.
- Gregson, Nicky, in Lowe, Michelle (1994): *Servicing Middle Classes: Class, Gender and Waged Domestic Labour in Contemporary Britain*. London, New York: Routledge.
- Henshall Momsen, Janet (ur.) (1999): *Gender, Migration and Domestic Service*. London, New York: Routledge.
- Hochschild Russell, Arlie (1997): *The Time Bind: When Work Becomes Home and Home Becomes Work*. New York: Henry Holt and Company.

- Hochschild Russell, Arlie (2003): *The Second Shift*. New York: Penguin Books.
- Hondagneu - Sotelo, Pierrette (2001): *Doméstica: Immigrant Workers Cleaning and Caring in the Shadows of Affluence*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Hrženjak, Majda, in dr. (2005): *Frame Description and Critical Analysis: Gender Inequality and Family Policy*. Vienna: IWM. Dostopno prek: www.mageeq.net (18. 5. 2005).
- Jaehrling, Karen (2004): *Political Reforms in the Domestic Service Sector – Aims and Impacts*. V A. Fauve - Chamoux (ur.): *Domestic Service and the Formation of European Identity: Understanding the Globalization of Domestic Work, 16th–21st Centuries: 235–246*. Bern: Peter Lang.
- Kanjuo Mrčela, Aleksandra (2005): *Starši med delom in družino: Končno poročilo*. Ljubljana: Urad RS za enake možnosti, Fakulteta za družbene vede.
- Mallos, Ellen (ur.) (1995): *The Politics of Housework*. Cheltenham: New Clarion Press.
- Oakley, Ann (1974): *The Sociology of Housework*. New York: Pantheon Nooks.
- Oakley, Ann (2000): *Gospodinja*. Ljubljana: *cf.
- Ozyegin, Gül (2001): *Untidy Gender: Domestic Service in Turkey*. Philadelphia: Temple University Press.
- Pascal, Gillian, in Manning, Nick (2000): *Gender and Social Policy: Comparing Welfare States in Central and Eastern Europe and the Former Soviet Union*. *Journal of European Social Policy*, 10 (3): 240–266.
- Parrenas Salazar, Rachel (2002): *Servants of Globalization: Women, Migration, and Domestic Work*. California: Stanford University Press.
- Podlaga za Predlog Resolucije o nacionalnem programu za enake možnosti žensk in moških 2005–2013 (2005). Dostopno prek: http://www.uem-rs.si/slo/NPZEMZM_analiza.pdf (12. 5. 2005).
- Rener, Tanja (2000): *O delu »iz ljubezni«*. V A. Oakley (2000): *Gospodinja: 279–298*. Ljubljana: *cf.
- Rener, Tanja, in dr. (2005): *Perspektive novega očetovstva v Sloveniji: vpliv očetovskega dopusta na aktivno očetovstvo: Končno poročilo*. Ljubljana: Urad RS za enake možnosti, Fakulteta za družbene vede.
- Report on Equality Between Women and Men (2006). Brussels: EU Comission. Dostopno prek: http://europa.eu.int/comm/employment_social/emplweb/news/news_en.cfm?id=129 (4. 3. 2006).
- Rollins, Judith, (1985): *Between Women: Domesticity and their Employers*. Philadelphia: Temple University Press.
- Rudd C., Elizabeth (2000): *Reconceptualizing Gender in Postsocialist Transformation*. *Gender and Society*, 14 (4): 517–539.
- Sanjek, Roger, in Colen, Shallee (ur.) (1990): *At Work in Homes: Household Workers in World Perspective*. Washington: American Anthropological Association.
- Sarti, Raffaella (2005): *Domestic Service and European Identity: Final report*. Bologna. Dostopno prek: www.uniurb.it/scipol/drs_servant_project_conclusion (20. 3. 2007).
- Schecter, Tania (1998): *Race, Class, Women and the State: The Case of Domestic Labour*. Montreal, New York, London: Black Rose Books.
- Skřivánková, Klára (2006): *Trafficking for Forced Labour: UK Country Report*. Anti-Slavery International.

- Šadl, Zdenka (2004): Najete gospodinje in nadomestne matere: Naraščanje plačanega družinskega dela in reprodukcija družbene neenakosti. *Teorija in praksa*, 41 (5–6): 979–991.
- Šadl, Zdenka (2006): Plačano gospodinjsko delo v Sloveniji. *Družboslovne razprave*, XXII (53): 33–54.
- Švab, Alenka (2001): Družina: od modernosti k postmodernosti. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Tijdens, Kea, Van der Lippe, Tanya, in De Ruijter, Esther (2003): Working Women's Choices for Domestic Help: The Effects of Financial and Time Resources. *AIAS Working Paper*. Utrecht: Utrecht University.
- Thornton Dill, Bonnie (1994): *Across the Boundaries of Race and Class: an Exploration of Work and Family among Black Female Domestic Servants*. New York, London: Garland Publishing.
- Van der Lippe, Tanya, Jager, Annet, in Kops, Yvonne (2006): Combination Pressure: the Work Family Balance in European Countries. *Acta Sociologica* 49: 303–319.
- Van der Lippe, Tanya, Tijdens, Kea, in De Ruijter, Esther (2004): Outsourcing of Domestic Tasks and Time-saving Effects. *Journal of Family Issues*, 25 (2): 216–240.
- Zavod RS za zaposlovanje – Statistični pregled skupine dolgotrajno brezposelnih žensk: Interno gradivo RP SIPA (2006). Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Walby, Sylvia (1997): *Gender Transformations*. London, New York: Routledge.
- Webster, Juliet (2005): *Changing European Gender Relations: The Findings of Recent Social Research and Their Implications for Gender Equality Policy*. Policy Synthesis Report to the European Commission. Brussels: European Commission, DG-Research.
- Williams, Jane (2000): *Unbending Gender: Why Family and Work Conflict and What to Do about it*. Oxford: Oxford University Press.

Naslov avtorice:

dr. Majda Hrženjak
Mirovni inštitut
majda.hrzenjak@guest.arnes.si